

BALTI KETT –

KOLME RIIGI VABADUSEPÜÜDLUSI ÜHENDAV INIMKETT

23. august 1989

Mis on Balti kett?

Balti kett oli ainulaadne rahumeelne meelevaldus, mis toimus 23. augustil 1989. Rohkem kui miljon inimest seisid käsikäes üle 600-kilomeetrisel inimketis, mis läbis kolme Balti riiki ning sümboliseeris Eesti, Läti ja Leedu püüdlusi vabadusele.

Meelevaldusega tähistati Nõukogude Liidu ja Saksamaa vahel sõlmitud mittekallaletungilepingu (tuntud ka Molotovi-Ribbentropi paktina) ja selle salaprotokollide lõpuni 50. aastapäeva. Leping ja selle salaprotokollid jagasid Ida-Euroopa mõjusfäärideks ning viisid Balti riikide okupeerimise ja annekteerimiseni. Mihhail Gorbatšovi algatatud reformide tõttu oli Nõukogude repressiivaparaat kiiresti oma mõjuvõimu kaotamas ning ideed rahvusliku

suveräänsuse taastamisest muutusid üha elujõulisemaks. Nõukogude Liidu-Saksamaa lepingud ja salaprotokollid avalikustati 1988. aasta 23. augustil, mil Vilniuses, Riias ja Tallinnas kogunesid tuhanded inimesed. 1989. aasta kevadel toimunud NSV Liidu Rahvasaadikute Kongressil nõudsid Balti riikide esindajad Nõukogude Liidu-Saksamaa lepingute ja salaprotokollide õiguspärasuse hindamist. Moodustati vastav uurimiskomisjon, kuid selle töö venis. Reformide kulg Nõukogude Liidus jättis vähe lootust liiduvabariikide iseseisvumispüüdlustele. Neist protsessidest lähimad korraldasid Balti riikide rahvuslikud liikumised – Eestimaa Rahvarinne, Läti Rahvarinne ja Leedu *Sąjūdis* 23. augustil 1989 massimeelevalduse.

Balti kett oli imetusväärne solidaarsuse ilming, mis äratas ülemaailmset tähelepanu. See erakordset sünergiaat kandev inimkett koos laieneva rahvusvahelise toetusega ajaloo faktide avalikustamisega sundis NSV Liidu Rahvasaadikute Kongressi 24. detsembril 1989 tunnista-ma Nõukogude Liidu-Saksamaa lepingud ja salaprotokollid õigustühiseks. Balti kett aitas tugevdada Eesti, Läti ja Leedu võimulisi rahvuslikuks enesemääramiseks ja ärgitas demokraatlikke liikumisi üle kogu Nõukogude Liidu.

Mis on Balti keti pärand?

Balti keti mahukas dokumendipärand koosneb selle ajaloolise sündmusega seotud eripalgelistest dokumentidest. Eesti, Läti ja Leedu esitasid UNESCO Maailma mälu registrisse valiku kõige esinduslikumaid dokumente, mis on hoiul Eesti Rahvusarhiivis, Läti Rahvarinde muuseumis ja Leedu Rahvusarhiivis. See register koondab rahvusvahelise tähtsusega teavikuid maailma raamatukogudest ja arhiividest. Balti keti dokumendipärandi Maailma mälu registrisse kandmine ot-sustatakse 2009. a juulis. Kandetaotluse ettevalmistamine algas 2005. aastal, kui Eesti, Läti ja Leedu ekspedid selle mõt-te välja käisid ning pidasid nõu Poola ja Saksa kolleegidega.

Balti töögrupp kuulunud inimesed esindasid kolme riigi rahvusarhiive, rahvusraamatukogusid, kultuuri-ministeeriume, maailma mälu programmi rahvuslikke komiteesid, UNESCO rahvuslikke komisjone, Läti Rahvarinde muuseumi ja Eesti Okupatsioonimuuseumi. Eriline tänu kandetaotluse ettevalmistamisel tehtud töö eest kuulub järgmistele inimestele: Dr Česlovas Laurinavičius, Dr Vladas Sirutavičius, Loreta Čaplinskienė, Inga Vizgirdienė, Angonita Rupšytė, Asta Dirmaite ja Danguolė Reikaite

Leedust: Mari Siiner, Dr Indrek Jürjo, Ivi Tomingas, Heiki Ahonen, Doris Kareva ja Margit Siim Eestist; Andris Vilks, Meldra Usenko, Aldis Pūtelis, Andrejs Vasiljevs, Uldis Straujums, Inta Rudzīte, Valdis Muktupāvels, Rolands Ozols ja Anita Vaivade Lätist; professor Wojciech Falkowski, Wladyslaw Stepniak ja Tomasz Komarowski Poolast ning Christine M. Merkel Saksamaalt. Balti riikide UNESCO rahvuslikud komisjo-nid on tänulikud ka Abdelaziz Abidile ja Joie Springerile UNESCO sekretariaadist taotluse vormistuslikku külge puudutavate nõuannete eest.

Lisainfot esitatud kandetaotluse kohta leiab aadressilt www.balticway.net

BALTIJAS CEĻŠ –

CILVĒKU ĶĒDE TRĪS VALSTU VIENOTIEM CENTIENIEM PĒC BRĪVĪBAS

1989. gada 23. augusts

Kas ir Baltijas ceļš?

Baltijas ceļš bija unikāla, mierīga masu demonstrācija, kas notika 1989. gada 23. augustā, kad vairāk nekā miljons cilvēku sadēvēs rokās, lai veidotu 600 km garu cilvēku ķēdi caur trim Baltijas valstīm, vienojot Igauniju, Latviju un Lietuvu centienos pēc brīvības.

Demonstrācija atzīmēja piecdesmito gada-dienu, kopš 1939. gadā tika parakstīts Vācijas un Padomju Savienības neuzbrukšanas līgums un tā slepeni papildprotokoli, kas sadalīja ietekmes sfēras Austrumeiropā un noveda pie Baltijas valstu okupācijas un aneksijas. Baltijas valstu suverenitātes atjaunošanas ideja kļuva arvien spēcīgāka Mihaila Gorbačovā aizsāktu reformu rezultātā, vājinoties padomju varas represīvajam aparātam. Molotova – Ribentropa paktam nonākot atklātībā, jau 1988. gada 23. augustā

Baltijas valstu galvaspilsētās Tallinā, Viļņā un Rīgā tūkstošiem cilvēku pulcējās protesta akcijās. 1989. gada pavasarī PSRS Tautas deputātu kongresa sēdē visu trīs Baltijas valstu pārstāvi pieprasīja šī līguma un papildproto-kolu izvērtēšanu, lai noteiktu to tiesiskumu. Tika izveidota izmeklēšanas komisija, bet tās darbība tika novilcināta. Reformu ceļš padomju Savienībā piedāvāja mazu atbalstu nacionāliem centieniem un demokrātijai. Šādā gaisotnē trīs Baltijas valstu nacionālās kustības: Igaunijas Tautas fronte *Rahvarinne*, Latvijas Tautas fronte un Lietuvas Reformu kustība *Sąjūdis*, organizēja masveida cilvēku manifestāciju, kas notika 1989. gada 23. augustā.

Baltijas ceļš bija apbrīnojama solidaritātes rīcība, kas piesaistīja lielu uzmanību visā pasaulē. Tas parādīja, kā trīs Baltijas valstis, neskatoties uz nacionālo identitāšu atšķi-

ribām, radīja sinerģiju savos centienos pēc brīvības. Iespaidīgā cilvēku ķēde kopā ar aizvien plašāku starptautisko atbalstu vēsturisko faktu publiskošanai piespieda PSRS Tautas deputātu kongresu pasludināt Vācijas un Padomju Savienības līgumu un tā slepenos papildprotokolus par spēkā neesošiem. Šī līguma anulējums palielināja Igaunijas, Latvijas un Lietuvas nacionālās pašnoteikšanās iespējas un mudināja demokrātiskas kustības visā Padomju Savienības teritorijā.

Kāds ir Baltijas ceļa mantojums?

Baltijas ceļa dokumentāro mantojumu sastāda nozīmīgs dokumentu arhīvs, kas ir saistīts ar šo vēsturisko notikumu. Nozīmīgākos Baltijas ceļa dokumentus, kas glabājas Igaunijas Nacionālajos arhīvos, Latvijas Tautas frontes muzejā un Lietuvas Centrālajā valsts arhīvā, Baltijas valstis nominēja ie-kļaušanai „Pasaules atmiņas” Starptautiskajā reģistrā, kas ir bibliotēku un arhīvu starptautiskas nozīmes krājumu saraksts. Baltijas ceļa nominācijas izvērtējumu paziņos 2009. gada jūlijā. Gatavošanās nominācijas izstrādei tika uzsākta 2005. gadā, kad ekspertu grupa no Igaunijas, Latvijas un Lietuvas sāka apsvērt nominācijas sagatavošanas iespēju, konsultējoties ar Polijas un Vācijas ekspertiem.

Baltijas valstu pārstāvju grupa apvienoja ekspertus no nacionālajiem arhīviem, nacio-nālajām bibliotēkām, kultūras ministrijām,

„Pasaules atmiņas” nacionālajām komite-jām, UNESCO nacionālajām komisijām, Latvijas Tautas frontes muzeja un Igaunijas Okupācijas muzeja. Nominācijas izstrādei vērtīgu ieguldījumu sniedza Dr. Česlovas Laurinavičius (*Česlovas Laurinavičius*), Dr. Vlads Sirutavičius (*Vladas Sirutavičius*), Loreta Čaplinskienė (*Loreta Čaplinskienė*), Inga Vizgirdienė (*Inga Vizgirdienė*), Angonita Rupšīte (*Angonita Rupšytė*), Asta Dirmaite (*Asta Dirmaite*) un Danguolė Reikaite (*Danguolė Reikaite*) no Lietuvas; Mari Siinera (*Mari Siiner*), Dr. Indreks Jūrjo (*Indrek Jürjo*), Ivi Tomingas (*Ivi Tomingas*), Heiki Ahonens (*Heiki Ahonen*), Dorisa Kareva (*Doris Kareva*) un Margita Siima (*Margit Siim*) no Igaunijas; Andris Vilks, Meldra Usenko, Aldis Pūtelis, Andrejs Vasiljevs, Uldis Straujums, Inta Rudzīte, Valdis Muktupāvels, Rolands Ozols un Anita Vaivade no Latvijas; Prof. Vojcehs Falkovskis (*Wojciech Falkowski*), Vladislavs Stepnaks (*Wladyslaw Stepniak*) un Tomāšs Komarovskis (*Tomasz Komarowski*) no Polijas un Kristīne Merkele (*Christine Merkel*) no Vācijas. Baltijas valstu UNESCO nacionālās komisijas pateicas Abdelazizam Abidam (*Abdelaziz Abid*) un Džojai Springerai (*Joie Springer*) no UNESCO Sekretariāta par noderīgiem tehniskiem komentāriem nominācijas izstrādes procesā.

Vairāk informācijas par nomināciju ir iespējams atrast www.balticway.net

BALTIJOS KELIAS –

ŽMONIŲ GRANDINĒ, SUJUNGUSI TRIS VALSTYBES LAISVĒS VARDAN

1989. m. rugpjūcio 23 d.

Kas yra Baltijos kelias?

Baltijos kelias buvo unikali, taiki, masinė demonstracija. 1989 m. rugpjūcio 23 d. daugiau kaip milijonas laisvės siekiančių žmonių, susikabinę rankomis per Baltijos šalis Estiją, Latviją ir Lietuvą, susijungė į 600 kilometrų gyvą grandinę.

Ši demonstracija buvo skirta paminėti 50-ąsias Vokietijos ir Sovietų Sąjungos Nepuolimo sutarties ir slapųjų protokolų, kurie buvo įtakos Rytų Europai ir Baltijos šalių okupacijos ir aneksijos pradžia, pasirašymo metines. Dėl Michailo Gorbačiovo reformų, nutraukus sovietų represinio aparato funkcijas, tapo įmanoma nacionalinio suvereniteto atkūrimo idėja. 1988 m. rugpjūcio 23 d.

tūkstančiams žmonių susirinkus į mitingus Vilniuje, Rygoje ir Taline, Molotovo – Ribentropo pakto ir slapųjų protokolų turinys buvo viešai atskleistas. 1989 metų pavasarį Sovietų Sąjungos Liaudies deputatų suvažiavime Baltijos šalių atstovai pareikalavo, kad būtų įvertintas nacistinės Vokietijos ir stalinistinės Sovietų Sąjungos slapųjų susitarimų teisėtumas. Buvo suformuota tyrimo komisija, tačiau jos veikla užsitiesė. Reformos Sovietų Sąjungoje mažai palaikė nacionalinius troškimus ir demokratiją. 1989 m. rugpjūcio 23 d. trys Baltijos šalių liaudies judėjimo organizacijos – Estijos liaudies frontas *Rahvarinne*, Latvijos liaudies frontas, Lietuvos persitvarkymo *Sąjūdis* – organizavo plataus masto renginį *Baltijos kelias*.

Baltijos kelias buvo nepaprastas solidarumo ak-tas, sulaukęs didelio palaikymo visame pasaulyje. Jis parodė, kaip trys Baltijos šalys, nepaisant jų savito nacionalinio tapatumo, susijungė bendrame laisvės siekyje. Įspūdinga žmonių grandinė, tarptautinė pama atskleidžiant istorinius faktus, privertė SSRS Liaudies deputatų suvažiavimą 1989 m. gruodžio 24 d. pripažinti, kad nacistinės Vokietijos ir stalinistinės Sovietų Sąjungos susitarimai ir slaptieji protokolai ne-turi juridinės galios. Jų anuliavimas paspartino nacionalinio Estijos, Latvijos ir Lietuvos apsis-prendimo galimybes ir paskatino demokrati-nius judėjimus visoje Sovietų Sąjungoje.

Kas yra dokumentinis Baltijos kelio paveldas?

Dokumentinį Baltijos kelio paveldą sudaro su šiuo istoriniu įvykiu susiję dokumentai. Reikšmingiausius šio įvykio dokumentus, saugomus Estijos nacionaliniame archyve, Latvijos liaudies fronto muziejuje ir Lietuvos centri-niame valstybės archyve, Baltijos šalys pasiūlė įrašyti į UNESCO registrą *Pasaulio atmintis*, tarptautinės reikšmės bibliotekinių kolekci-jų ir archyvinių rinkinių sąrašą. Ar Baltijos kelio akcijos dokumentinis paveldas pateks į registrą *Pasaulio atmintis*, bus paskelbta 2009 metų liepą. Pasirengimas įrašymui pradėtas 2005 m., kai grupė ekspertų iš Estijos, Latvijos ir Lietuvos, konsultuodamiesi su Lenkijos ir Vokietijos ekspertais, pradėjo įgyvendinti šią idėją.

Baltijos šalių ekspertų grupė buvo atstovaujama nacionalinių archyvų, nacionalinių bibliotekų, kultūros ministerijų, nacionalinių komitetų *Pasaulio atmintis*, nacionalinių UNESCO komisi-jų, Latvijos Tautos fronto muziejaus, Estijos okupacijos muziejaus specialistų. Paraišką padėjo parengti Lietuvos atstovai: dr. Česlovas Laurinavičius, dr. Vladas Sirutavičius, Loreta Čaplinskienė, Inga Vizgirdienė, Angonita Rupšytė, Asta Dirmaite ir Danguolė Reikaite; Estijos atstovai: Mari Siiner, Indrek Jūrjo, Ivi Tomingas, Heiki Ahonen, Doris Kareva ir Margit Siim bei Andris Vilks, Meldra Usenko, Aldis Pūtelis, Andrejs Vasiljevs, Uldis Straujums, Inta Rudzīte, Valdis Muktupāvels, Rolands Ozols ir Anita Vaivade iš Latvijos, prof. Wojciech Falkowski, Wladyslaw Stepniak ir Tomasz Komarowski iš Lenkijos bei Christine M.Merkel iš Vokietijos. Visų trijų Baltijos šalių nacionalinės UNESCO komisijos nuosirdžiai dėkoja UNESCO sekretoriato darbuotojams Abdelaziz Abid ir Joie Springer už jų labai vertingas konsultacijas rengiant paraišką.

Daugiau informacijos apie paraišką galite rasti www.balticway.net

BALTI KETT
23. august 1989

BALTIJAS CEĻŠ
1989. gada 23. augusts

BALTIJOS KELIAS
1989 m. rugpjūcio 23 d.

Kas yra registras *Pasaulio atmintis*?

Registras *Pasaulio atmintis* – tai UNESCO programos *Pasaulio atmintis* dalis, pasaulinės reikšmės dokumentinio paveldo sąrašas. Kad dokumentinio paveldo objektai būtų įtraukti į Registrą, jie turi atitikti šios UNESCO programos atrankos kriterijus: būti pasaulinės reikšmės ir išskirtinės vertės. Nuo programos vykdymo pradžios iki 2008 m., į Registrą įrašytos 158 kolekcijos iš 67 šalių.

Registras *Pasaulio atmintis* yra viena labiausiai viešai matomų UNESCO programos *Pasaulio atmintis* veiklos sričių. Programa pradėta vykdyti 1992 metais, siekiant apsaugoti dokumentinį paveldą nuo sunykimo ir užmaršties. Ši programa yra priemonė išsaugoti vertingus archyvų rinkinius ir bibliotekų kolekcijas visame pasaulyje nesutarimų metu, garantuoti apsaugą ir plačią sklaidą. Dokumentinis paveldas atspindi visuotinę atmintį pasaulyje. Jis rodo minties evoliuciją, žmonijos išradimus ir pasiekimus. Tai praeities palikimas dabarties ir ateities pasaulio bendruomenei.

Programa *Pasaulio atmintis* turi tris pagrindinius tikslus:

- (1) palengvinti dokumentinio paveldo apsaugą, naudojant labiausiai tam tinkamus būdus;
- (2) padėti kurti visapusišką prieigą prie dokumentinio paveldo;
- (3) plėsti supratimą apie dokumentinio paveldo svarbą ir reikšmę pasaulyje.

Daugiau informacijos galite rasti www.unesco.org

Kas ir „Pasaules atmiņas” Starptautiskais reģistrs?

„Pasaules atmiņas” Starptautiskais reģistrs ir daļa no UNESCO „Pasaules atmiņas” programmas – starptautiskas nozīmes dokumentārā mantojuma saraksts. Dokumentārais mantojums, kas ir ierakstīts reģistrā, atbilst UNESCO izstrādātiem izvērtējuma kritērijiem, ņemot vērā tā pasaules nozīmīgumu un īpašas nozīmes universālu vērtību. 2008. gadā reģistrs ietvēra 158 kolekcijas no 67 valstīm.

„Pasaules atmiņas” Starptautiskais reģistrs, iespējams, ir UNESCO „Pasaules atmiņas” programmas redzamākā daļa. Programma tika uzsākta 1992. gadā, lai nepieļautu dokumentārā mantojuma bojāeju un starptautiskās sabiedrības atmiņas zudumu. Programma ir būtisks instruments arhīvu un bibliotēku vērtīgu krājumu saglabāšanai visā pasaulē, un tā cenšas

garantēt to plašu pieejamību. Dokumentārais mantojums pārstāv visas pasaules cilvēku kolektīvo atmiņu. Tas iezīmē cilvēces domu, atklājumu un sasniegumu evolūciju. Tas ir pagātnes mantojums, kas tiek nodots tagadnes un nākotnes pasaules sabiedrībai.

„Pasaules atmiņas” programmai ir trīs galvenie mērķi:

- (1) veicināt pasaules dokumentārā mantojuma saglabāšanu, izmantojot piemērotākos veidus;
- (2) nodrošināt dokumentārā mantojuma vispārēju pieejamību;
- (3) palielināt dokumentārā mantojuma pastāvēšanas un nozīmīguma apzināšanos visā pasaulē.

Vairāk informācijas ir iespējams atrast www.unesco.org

Mis on Maailma mālu register?

UNESCO Maailma mālu programmi raames loodud Maailma mālu register on rahvusvahelise tähtsusega dokumendipärandi nimekirj. Registrisse kantud dokumendipärand vastab UNESCO valikukriteeriumidele ja omab väljapaistvat ülemaailmset väärtust. 2008. a seisuga on selles registris 158 kannet 67 riigist.

Maailma mālu register on üks avalikkusele tuntumaid aspekte UNESCO maailma mālu programmist, mis käivitati 1992. a eesmärgiga kaitsta dokumendipärandit ja inimkonna ajaloolist mālu. See programm on oluline abivahend väärtuslike arhiivimaterjalide ja raamatukogudes paiknevatte kollektsoonide säilitamiseks kogu maailmas, programmi üheks eesmärgiks on

tagada neile võimalikult laialdane ligipääs. Dokumendipärandit võib pidada inimkonna ajalooliseks māluks, mis peegeldab inimühiskonna vaimsuse, avastuste ja saavutuste arengut.

Maailma mālu programmil on kolm peamist eesmärki:

- (1) Aidata kaasa maailma dokumendipärandi säilitamisele kõige sobival viisil;
- (2) Soodustada üldist ligipääsu dokumendipärandile;
- (3) Suurendada teadlikkust dokumendipärandi olemasolust ja tähtsusest kogu maailmas.

Lisainfot leiab aadressilt www.unesco.org

BALTI KETT
BALTIJAS CEĻŠ
BALTIJOS KELIAS

© Fotod/Fotografijas/Nuotraukos Rahvusarhiiv
Latvijas Tautas frontes muzejs
Lietuvos centrinis valstybės archyvas